

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՀԱՒԱՏՔԻ ԴԵՐԸ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻ ՄԷՋ

«Եթե ունիցիք հաւատաւ Բան զհոս մանանկայ, առաջիք լինիւն այսմիկ՝ փոխեաց առի անդր, եւ փոխեցի. եւ ոչինչ անհնարին լինիցի ձեզ» (ՄԱՅՔ. ԺԷ. 19):

Քրիստոնէութիւնը հաւատքի կրօնք է: Քրիստոնէական կեանքը հաւատքով կը սկսի, հաւատքով կը շարունակուի եւ հաւատքով ալ կ'արդիւնաւորուի: Արիւ խոսքով, քրիստոնէայ ըլլալը բառին լայն իմաստով կը նշանակէ հաւատացեալ ըլլալ: Ի՞նչ բաներու հաւատալ: Հաւատալ Աստուծոյ գոյութեան, Յիսուս Քրիստոսի փրկարար զօրութեան, Ս. Հոգիի ներգործող ոյժին, յուստեական կեանքի, ճշմարտութեան, սիրոյ եւ արդարութեան վերջնական յաղթանակին, ինչպէս նաեւ Ս. Աւետարանի հոգեպարար սկզբունքներուն եւ կենսաբաշխ վարդապետութեանց:

Ի՞նչ է հաւատքը: Ըստ Երրայեցոց Թուղթի հեղինակին, «Հաւատք յուսացում բանեումն հաստատելուն եւ չեւեցած բանեումն ապացոյցն եւ (Երր. ԺԱ. 1): Հաւատքը ըմբռնում եւ կամ վստահութիւն մըն է անձի մը, բանի մը, վարդապետութեան եւ կամ յայտարարութեան մը: Զօրօրինակ, մէկը մեզի կը խոստանայ աւ կ'ըսէ. «այսինչ բարիքը որոշած եմ ձեզի ընել», եւ մենք իրեն կը հաւատանք, անոր համար որ այդ մարդուն հանդէպ վստահութիւն ունինք: Հետեւաբար հաւատքը սերտ աղերս ունի վստահութեան հետ: Այլ խոսքով Աստուծոյ հաւատալ կը նշանակէ Աստուծոյ վստահիլ:

Հաւատքը բանալի մըն է որ կը բանայ մեր առջև երկնային շնորհաց գանձերը, եւ որով կ'օժտէ մեզ աստուածային օրհնութիւններով: Հաւատքը կը նմանի գրամատան խնայողական անտուկին մէջ ի պահ պահած գումարի մը՝ որ կարօտութեան վայրկեաններուն մեր օգնութեան կը հասնի: Բայց հաւատքը պէտք է միանայ առաքինի

գործերու: Յակորոս առաքեալ կ'ըսէ. «Ինչպէս մարմինը առանց հոգիի մեռած է, նոյնպէս ալ հաւատքը առանց գործերու մեռած է»: Սատանաներն ալ կը հաւատան Աստուծոյ, բայց ի՞նչ օգուտ, առաքինի գործեր չեն կատարեր: Հետեւաբար այդ տեսակ հաւատքը ապարդիւն է եւ անպէտ:

Գերման մեծ բանաստեղծ Կէօթէ կ'ըսէ. «Եթե հաւատք ունիս, ի սէր Աստուծոյ, սուր անկէ ինձի մաս մը. իսկ եթե տարակոյսներ ունիս, ինչի որոնէ զանոնք, հանգի անոնցմէ եւ շատ ունիմ ետեւ: Ինչ որ է իւզը ինքնաշարժին եւ թէք թռչունին, նոյնն է հաւատքը քրիստոնէային համար: Առանց իւզի ինքնաշարժը չի շարժիր, առանց թէքի թռչունը չի կրնար թռչիլ, նմանապէս առանց հաւատքի քրիստոնէական կեանքը ոչ կ'ապրուի եւ ոչ ալ կը քարոզուի: Անհաւատ մը կրնայ առողարարչութեան վրայ դատախոսութիւն մը տալ եւ յաջողիլ, սակայն չի կրնար Քրիստոսի Աւետարանը քարոզել, եւ, բառին յաւազոյն իմաստով, հոգեւոր շինութիւն յառաջ բերել: սիրտերը յուզել, խղճմանքը արթնցնել եւ մեղաւորները դարձի բերել, թէ՛ կենաց Բանին քարոզիչը Ս. Հոգիին կրակը չունի իր սրտին մէջ, չի կրնար այդ կրակը բռնկցնել ուրիշներու սրտին մէջ:

Հաւատքի գերը մարդկային առօրեայ կեանքի մէջ շատ ակնհիշ է: Հաւատքը աղբիւր է միջոցարութեան: Երեւեակցեալ երկու անհատներ՝ օրոնք միեւնոյն պարագաներու ներքեւ յանկարծ միեւնոյն դժբախտութեան կը մատնուին, մէկը անհաւատ իսկ միւսը հաւատացեալ:

Անհաւատք ի՞նչ կ'ընէ առանկ պարագաներու ներքեւ: Ան իսկոյն կը դանդաղի Աստուծոյ դէմ, բնութեան դէմ, բախտին դէմ, իր միջավայրին դէմ. նոյնիսկ կը հայհոյէ Աստուծոյ, եւ երբեմն ալ քայլ մը աւելի առաջ կ'երթայ եւ յուսահատութեան մէկ նոպային մէջ անձնասպանութեան զիւ մեղով՝ իր կեանքին վերջակէտը կը դնէ: Եթե երանելին երբ ծանրածանր տառապանքներ կը կրէր, իր տիկինը՝ որ անհաւատ էր, իրեն դառնալով ըսաւ. «Ինչո՞ւ հաւատ էր, իրեն դառնալով դեմ հայայնպէս կը տառապիս, «Աստուծոյ դեմ հայհոյե եւ մեռիս» (Թոր. Բ. 9): Բայց Եթե այդպէս չըրաւ, քանզի հաւատացեալ էր:

Այս է պէս անհաւատ կեանքի մը խակահան պատկերը՝ որ դուրկ է Աստուծոյ Ս. Հոգիի սփոփանքէն, և ուստի նաև հոգեկան ներքին զոհանակութիւնէ։

Հաւատացեալը ինչ կ'ընէ։ Ան ասանկ պարագաներուն իր հաւատքին կը կոթնի, հաւատքը իրեն տեսիլք կուտայ, Աստուծոյ հանդէպ աստուկ վստահութիւն կը ներշնչէ, որով աւելի կը զօրանայ իր հաղորդակցութիւնը Աստուծոյ հետ, և կը ստանայ Անկէ ոչ միայն մխիթարութիւն՝ այլ միաժամանակ նաև նորանոր օրհնութիւններ։ Զարմանալի չէ որ երբեքն այսպիսի հաւատացեալ մը զինքը մխիթարելու եկողներուն ինքը մխիթարութիւն պատճառէ։ Ասիկա պարզապէս արդիւնքն է հաստատուն հաւատքի։

Հաւատքը քրիստոնեային ոյժ կուտայ նաև յաղթելու իր կիրքերուն — բարկութեան, նախանձի, տանկութեան, ցանկութեան, մտատանջութեան և աշխարհի այլ և այլ փորձութիւններուն (Ա. Յովհ. Ե. 4-5), և մինչև իսկ ի վիճակի կ'ընէ զինքը մահուան դէմ անպարէկ կարողութիւն։ Երբայց Թուղթին փկ. գլխուն մէջ կը յիշուին կարգ մը մարդոց անունները՝ որոնք իրեն հաւատքի զիւցազուններ ոչ միայն աշխարհի յաղթեցին, այլ մինչև անգամ մահը առ ոչինչ համարեցին։ Հաւատքին մէջ արդարև ա՛յսքան մեծ ու հիասքանչ ոյժ մը կայ։

Հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ Բաշն Վարդան և Վարդանանք քրիստոնէական լոյս հաւատքը պաշտպանելու համար իրենց կեանքը զոհեցին, մեռան բայց հաւատքը չուրացան։ Պարսից աշխարհը ապշած մնաց հաւատքի այս անպարտելի ոյժին առջև։ Մենք Հայերս այսօր մեր քրիստոնէութիւնը կը պարտինք Բաշն Վարդանի և իր ընկերներու հաւատքի այս զիւցազնութեան, ինչպէս նաև մեր նախահայրերու անխախտ ու անսասան հաւատքին, որով անոնք պահելով Հայց. եկեղեցւոյ անկասկածելիւնն ու միասնականութիւնը՝ կրցան մեզի հասցնել զայն անդթար։

Նոր Ախտի մէջ Աբրահամ ահաւատքի հայրս կոչուած է, անոր համար որ հեթանոսական միջավայրի թանձր խաւարին ներքե կրցած է կենդանի Աստուծոյ հետ հաղորդակցութիւն մշակել, իր անսասան հաւատքին իրեն արդիւնք։ Հայր Աբրահամ

այդ հաւատքը մինչև վերջը պահեց՝ որը իրեն արդարութիւն սեպուեցաւ (Հոգմ. Դ. 3, Յակ. Բ. 23)։ Իսկ Նոր Ախտի մէջ Պօղոս առաքեալ ուրիշ մեծ ախոյեան մըն է հաւատքի։ Ինչպէս Յովհաննէս սիրոյ առաքեալ կը կոչուի, Պետրոս՝ յոյսի, նոյնպէս Պօղոս ալ հաւատքի առաքեալ մըն է։ Բանդի իր զրութիւնները լեցուն են հաւատքի ջատագովութեամբ։ Նա ինչ ծառայութիւն որ մատուց քրիստոնէութեան՝ զայն կը պարտի իր հաւատքի ոյժին։

Յիսուս հիմնադիրն է քրիստոնէութեան, իսկ Ս. Պօղոս՝ անոր աստուածաբանութեան։ Յիսուս քրիստոնէութիւնը տարածեց միայն երուսաղէմի և անոր անմիջական շրջանակին մէջ, և Պաղեստինէն դուրս չեկաւ։ Բայց Պօղոս առաքեալ քրիստոնէութեան շարժումը Պաղեստինի անձուկ շրջանակէն դուրս հանելով՝ տարածեց Սիւրիոյ, Կիլիկիոյ և Փոքր Ասիոյ մէջ, և ասով ալ չզոհանալով՝ Եւրոպական ցամաքամասը անցաւ և տարածեց զայն Եւրոպայի մէջ ալ։

Պօղոս առաքեալ այս աշխարհի վրայ ապրեցաւ մօտաւորապէս 68 տարի։ 36 տարեկան էր երբ դարձի եկաւ և քրիստոնեայ դարձաւ ըստ ոմանց կարծիքին, ապա 32 տարի առաքելական պաշտօն կատարեց, բայց այդ շրջանի առաջին մի քանի տարիները իրեն համար պատրաստութեան տարիներ եղան, յետոյ 5 տարի (*) բանտարկութեամբ ժամանակ անցուց։ Իր ամենէն գործունեայ և արդիւնաւոր տարիները եղան Յ. Տ. 47էն մինչև 57։ Այս 10 տարիները ընթացին, Սուրբ Պօղոս երեք առաքելական մեծ ճամբորդութիւններով կրօնա-

(*) 2 տարի երուսաղէմի մօտ կեսաթիոյ մէջ (Գործք, ԻԴ. 27), 2 տարի Հռոմի մէջ (Գործք, ԻԸ. 30-32), տարի մըն ալ Հռոմի կառավարութեան հսկողութեան ներքե՝ ճամբորդութեամբ (Գործք, ԻԷ. և ԻԸ. գլխերը), որը նաև տեսակ մը բանտարկութիւն էր։ Հռոմի մէջ երկու տարի բանտարկութիւնէ ազատ արձակուելէ ետքը (Բ. Տիմ. Դ. 16-17) անգամ մըն ալ բանտարկուեցաւ հոն՝ իր կեանքի վերջին օրերուն (Բ. Տիմ. Դ. Ե)։ Այս երկրորդ բանտարկութիւնը աւելի ծանր էր, մտք սեղեկալի մը մէջ չղթայակապ և խիստ հսկողութեան ներքե։ Ռոմիփոքոս երբ այցելելու ուղեց՝ Հատ գժուարութիւններ կրելէ վերջ հաղիւ գտաւ զինքը (Բ. Տիմ. Ա. 16-18)։

կան աչքառու յեղաշրջում յառաջ բերաւ հեթանոս երկիրներու մէջ, Յունա-Հռոմ մէկական աշխարհի կարեւոր կեդրոններուն մէջ քրիստոնէութեան շարժումը տարածելով և ամէն տեղ կեկղեցիներ հիմնելով:

Փորձառու ու սազմագէտ մեծ գործադրներ ու երկրակաշիններ երբ երկիր մը գրաւել կ'ուզեն՝ նախ գիւղերը և աննշան վայրերը չեն գրաւեր, այլ մեծ քաղաքները, որով արդէն գիւղեր, գիւղաքաղաքներ և շրջակայ բոլոր վայրեր ինքնաբերաբար գրաւուած կ'ըլլան:

Պոզոս առաքեալ ալ իր հոգեւոր երկրակաշինութեան մէջ նոյն մեթոտը գործածեց: Զոր օրինակ, երբ Փոքր Ասիոյ մէջ քրիստոնէութիւնը կը տարածէր, Գաղատիա քաղաքի պէս մեծ կեդրոնի մը մէջ գործաւոր եկեղեցի մը հիմնեց (այժմ այդ քաղաքը Անգարա անունի ներքն՝ Թիւրքիոյ մայրաքաղաքն է): Յետոյ ուրիշ մեծ կեդրոնի՝ Կոզոս քաղաքի մէջ եկեղեցի հիմնեց, նոյնպէս յաջողեցաւ եկեղեցի հիմնել Եփեսոսի նման Փոքր Ասիոյ ամենամեծ կեդրոնի մը մէջ՝ որ յոյներու և հռոմէացիներու Արտեմիս կամ Տրամա աստուածուհիին փառաւոր ու հոյակապ տաճարը կար (Կորնթ., ԺԺ. 24-28). որ աշխարհի եօթը հրաշալիքներէն մէկը կը նկատուէր:

Ապա երբ եւրոպական ցամաքամասը գնաց, հոն ալ նոյն ձեռով եկեղեցիները մեծ քաղաքներուն մէջ հիմնեց, ինչպէս Փիլիպպի մէջ՝ որ Մակեդոնիոյ նշանաւոր նաւահանգիստն էր, Թեսաղոնիկէի մէջ՝ որ հիմա Սալոնիկ կը կոչուի, Կորնթոսի մէջ՝ որ մեծ ու վաճառաշահ քաղաք մըն էր այն ատեն և այլն: Ահա՛ այսպէս, տասը տարուան ընթացքին, Աւետարանի փրկարար լոյսովը ողողեց հեթանոս աշխարհը:

Պատմութեան մէջ ասոր զուգահեռական միայն մէկ դէպք կրնայ յիշուիլ, այն է, Փրկչական թուականէն երեք ու կէս դարեր առաջ, Մեծն Աղեքսանդրի երկրակաշինութիւնը, որով նա կարճ ժամանակի ընթացքին, միայն 12 տարուան մէջ, աշխարհի այդ ատենուան ծանօթ մասերը գրաւեց և այդպիսով տէրը դարձաւ աշխարհի: Սա տարբերութեամբ միայն որ իր երկրակաշինութիւնը քաղաքական էր, իսկ Պոզոս առաքեալի երկրակաշինութիւնը կրօնական կա-

ռածի վրայ տեղի ունեցաւ: Ուրիշ տարբերութիւն մը. երբ Մեծն Աղեքսանդր երկրակաշինութեան սկսաւ, հայրը՝ Մակեդոնիոյ Փիլիպպոս թագաւորը, արդէն մեծ բանակ մը պատրաստած էր այդ նպատակին համար: Նոյնպէս ուրիշ մէկ տարբերութիւն. Մեծն Աղեքսանդր առջև իրեն դիմադրող մեծ ոյժ մը չուներ բացի Պարսկաստանի պետութենէն, և ան միւս երկիրները նուաճելէ վերջ Պարսկաստանն ալ խոտորհեցաւ իր սուրին առջև:

Իսկ Պոզոս առաքեալ իր ձեռքը սուր չուներ, իր ետեւ բանակ չուներ, միայն նարական ընկերութիւններ չուներ, զրամ չուներ, դաշնակիցներ չուներ, և ոչ ալ նիւթական միջոցներ: Բայց չմտնանք ըստիւթէ մեկ բան միայն ունէր՝ որ սմէն բան կ'արժէր, այն ալ իր զօրաւոր հուսափէր: Այո՛, իր հաւատքն էր որ կատարեց այս հրաշքը: Յիսուս ըսաւ. «Եթէ մանաւնիքի հոսիք չափ հաւատք ունենաւ, եւ այս լիւթն ըսէ՛ յէ այս տիղէն ուրիշ եղ փոխադրուէ, պիտի փոխադրուի, եւ բան մը անհնարին պիտի չըլլայ ձեզի»:

Պոզոս առաքեալ ոչ միայն դիւրութիւններ չուներ, այլև իր առջև անթիւ ու անհամար խոչընդոտներ կային: Ընկերու պէս կուտակուած խոչընդոտներ ունէր, բայց իր զօրաւոր հուսափին առջև այդ բոլոր իրենց տիղերէն շարժեցան ու հալեցան: Երևւակայեցէ՛ք, Պոզոս առաքեալ Աստուծոյ զատ դաշնակից չուներ: Հալածանք կար հրեաներու կողմէ, հալածանք կար հեթանոսներու կողմէ, հալածանք կար Հռոմի կառավարութեան կողմէ: Այսպէս՝ ներսէն-խոչընդոտներ, դուրսէն խոչընդոտներ, ամէն կողմէն դժուարութիւններ զինքը պաշարած էին. բայց ինք առանց յուսահատելու քալեց շարունակ անկոխ ճամբաներու վրայէն: Ըսուած է թէ անկոխ ճամբաներու վրայէն քալողներ յաճախ ոսկիի հանքերու կը հանդիպին: Պոզոս առաքեալ իսկապէս հանդիպեցաւ շատ մը ոսկի հանքերու ու ադամանդեայ պատեհութիւններու, և իր հաւատքին ոյժովը պատեհեցաւ վերջապէս յաջողութեան դապինեպսակովը: Իր այս կեկղանի հաւատքն էր որ իր առջևը ցցուած բոլոր խոչընդոտները խորտակեց ու յաջողութեան ճամբան հարթեց:

Ի՞նչ եղաւ Մեծն Ազեքսանդրի կեանքին վերջաւորութիւնը: Ան երբ յաջողեցաւ և այլևս իրեն ընկիւք բան չմնաց, յաջողութենէն զուրկ դարձաւ: Երբ մարդ մը ծոյլ է և ընկիւք գործ մը չունի, Սասանեան զինքը պարապ չի թողուր, այլ չարութեան կ'առաջնորդէ, ինչպէս առաջնորդեց Մեծն Ազեքսանդրը՝ որ ինքզինքը զնշխարութեան, անասականութեան և հեշտամոլութեան տուաւ: Այս իսկ պատճառաւ, 33 տարեկան ծաղիկ հասակին գերեզման իջաւ: Թէև աշխարհի յաղթեց՝ բայց իր անձին վրայ յաղթանակ չկրցաւ տանիլ: Հրէից իմաստունը կ'ըսէ. «Իր ոգին զսպուլը քաղաքաւորեց և անի լաւ է»: Իր մահէն վերջը իր գրաւած երկիրները մասերու բաժնուեցան: Իսկ Պողոս առաքեալ այսօր Քրիստոնեայ եկեղեցիներու հորիզոնին վրայ փայլող լուսաճաճանչ ու լուսաշող աստղ մըն է: Մեռած է թէև, բայց տակաւին կը խօսի եկեղեցիներուն մէջ՝ իր Թագ թերուն ընթերցումով, իր հանը թողած գեղեցիկ տպաւորութիւններով: Ինչպէս նաև քրիստոնէութեան հանգէպ իր ցոյց տուած հաւատքի զիւցազնութեամբ:

Եթէ Պողոսառաքեալ դարձի եկած չըլլար և կամ դարձի գալէն վերջը իր այդ գործերը հաւատքը չունենար, իր ձեռքով այդ հրաշքը չէր կատարուեր, և քրիստոնէութիւնը հրէական կաղապարին մէջ մնալով՝ մէկ երկու դար վերջը իր հմայքը պիտի կորսնցներ և պիտի ձուլուէր հրէութեան մէջ ու վերջանար: Բայց շնորհիւ Պողոս առաքելի հաւատքով ըրած այս հոգեւոր երկրակալութեան կամ յաղթանակին, քրիստոնէութիւնը հրէութենէ բոլորովին տարբեր, համամարդկային և հոգեւոր կրօնք մը դարձաւ, և մենք այսօր կը վայելենք անոր բոլոր օրհնութիւնները:

Նախօրէն Պոնափոք թիրառ ոյժի հաւատացող մէկն էր, և իր բանակի ոյժին կոթնած՝ ինքզինքը ամէն բանի կարող մէկը կը համարէր: Այնքան ինքնավստահութեամբ և բարի փառասիրութեամբ տուգորուած էր որ որեւէ բան իրեն համար անհնարին և կամ անկարելի չէր նկատուի: Նոյնը թէև կը պնդէր Պողոս առաքեալ ևս, բայց սա տարբերութեամբ որ հեթանոսաց առաքեալը Քրիստոսով ինքզինքը ամէն

բանի կարող մէկը կը համարէր: Ահա բուն իր բառերը. «Յամենայնի կարող եմ այնու (Քրիստոսի) որ զօրացոյցն զիս» (Փիլիպ. Գ. 13):

Ի՞նչ եղաւ Մեծն Նափօլէօնի կեանքին վախճանը: Սուրբ Հեղինէ կողիւ խոնաօղին մէջ աքսորի սև հացը ուտելով և մի քանի տարի այսպէս տառապանքի չըջան մը բոլորելէ վերջը իր հոգին աւանդեց: Իսկ հաւատքի մեծ ախոյեան հեթանոսաց առաքեալը երկու հազար տարիներէ ի վեր ներշնչումի մեծ աղբիւր մը եղած է իրական հոգեւոր գործիչներու, հաւատացեալներու և բոլոր քրիստոնեայ աշխարհի համար: Մեռած է, բայց իր կեանքովն ու խօսքերովը տակաւին կը խօսի մեզի:

Ինչպէս Հին Աւիստի մէջ Արահամ հաւատքի հայր կոչուած է և նոր Աւիստի մէջ Սուրբ Պողոս հաւատքի մեծ քարոզիչ կը նկատուի, նմանապէս Հայ եկեղեցոյ մատմաթեան մէջ ալ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ հաւատքի մեծագոյն ախոյեան մըն է: Կուսքերուն երկրպագութիւն չընելուն համար՝ բազում և ծանրածանր շարժարանքներու ենթարկուեցաւ, ամենէն վերջը Արտաշատի խոր վիրաւը նստուեցաւ և մնաց հոն 17 երկար տարիներ, բայց իր հաւատքը չուրացաւ: Ինչո՞ւ. որովհետեւ Լուսաւորիչ իրական քրիստոնեայ հաւատացեալ մըն էր: Պողոս առաքելը երբ իր առաքելական պաշտօնին մէջ ամէն տեսակ դժուարութիւններու տակաց, այսպէս ըսաւ. «Եւ այս շարշարանները կը կրեմ, բայց ամօր չեմ սեպեր, վասնզի զիտեմ քեզ որսն հաւատացի եմ» (Բ. Տիմ. Ա. 12): Նոյն խօսքը շխտեւ է նաև Ս. Գր. Լուսաւորիչի համար: Ան ալ զիտէր թէ որսն հաւատացած էր:

Եւ ահա այս իսկ պատճառաւ, Թադէոս և Բարթողիմէոս առաքեալներէն վերջը՝ ինքը եղաւ Հայց. եկեղեցոյ մեծ հիմնադիրը, նուիրապետը և առաջին կաթողիկոսը: Յետոյ իր քայլերուն հետեցան Մեծն Ներսէս, Սահակ Պարթև, Մեսրոպ Մաշտոց, Գրիգոր Նարեկացի, Ներսէս Շնորհալի, Գրիգոր Տաթևացի և ուրիշներ, որոնք իրապէս Հայց. եկեղեցոյ հաւատքի ներկայացուցիչները եղան: Հայ եկեղեցին կաղմակերպեցին, անոր համար աղօթքներ գրեցին, շարականներ յօրինեցին, և այս-

պէս Հայ Եկեղեցին պահեցին ու պահպանեցին և մեզի հասցուցին: Այս բոլորին համար աշխատեցան, տքնեցան, զոհեցին ու տառապեցան, քանզի կոչուեալ ու հաւատքով մօտեցած էին իրենց սուրբ պաշտօնին: Աստի յաջողեցան իրենց կոչումը իրագործել ամէն կերպով:

Հեղեթ կ'ըսէ. «Հաւասքը անհրաժեշտ պայման է յաջողութեան համար»: Ըստ թո՛ւմ մաս էըթրիւ, «հաւասքը ողնայարն է ընկերական կեանքին: Վերցուր զայն մաքրոց մէջէն, անհա ընկերութիւնը կը կործանի իսկոյն»: Իսկ ծաքոպին կ'աւելցնէ. «Սեկարեիլի է հերոսանալ ուրիշ բանի մէջ, նախապէս առանց սակայն հերոսանալու հաւասքով»:

Հաւատքը հոգևոր տեսիլք ստեղծած էր մեր նախահարց մէջ, ինչպէս նաև հոգևոր իրականութեանց մտահանձիրութեան մասին ներքին համոզում գոյացուցած: Ասկա բարոյական ու իմացական երևոյթ մըն է՝ որ սերտ կապակցութիւն ունի հմտութեան հետ: Հաւատալու համար հմտութիւն պէտք է, իսկ հմտութիւնը ձեռք կը բերուի լսելով ու կարդալով և լսուածն ու կարդացուածը իւրացնելով: Ս. Գրոց բառերով՝ «Հաւասքը լսելէն է եւ լսելը Աստուծոյ խօսքէն» (Հոովմ. Ժ. 17): Մեր նախահարցիւրը Աստուծոյ խօսքը մեզմէ շատ աւելի լաւ սերտած ու իւրացուցած էին:

Ի՞նչ է հաւատքի օգուտը գործնական կեանքի մէջ: Հաւատքը կը խորացնէ մեր համոզումը հոգևոր իրականութիւններու հանդէպ, տաղնապի պահերուն մեզ աւելի կը մօտեցնէ Աստուծոյ, և կը ներշնչէ ու կ'ոգևորէ մեզ մեր առօրեայ կեանքին մէջ: Հաւատքը առևտուրի մէջ ևս կարևոր է: Իր գործին վրայ հաւատք չունեցող վաճառականը կը ձախողի: Ըստ Փիէո Լը Տուի, «զմբախսին բախաւորութիւնը իր հաւասքն է, իսկ բախաւորին զմբախսութիւնը իր յուսախաբութիւնը»:

Կեանքը պայքար մըն է, լաւ ևս է ըսել թարրի պատերազմ: Այս թարրի պատերազմը պատերազմիւ համար Պօղոս առաքեալի պէս, մեր չուրջն ալ զգուարութիւններ ու խոչընդոտներ ամէն օր լիոնելու հման կը կուտակուին, ըլլայ ընտանեկան կեանքի մէջ, ըլլայ ազգային կեանքի մէջ, ըլլայ առևտրական, ընկերական, կրթ-

ական, եկեղեցական շրջանակներու մէջ և ամէն տեղ: Այս լիոնակուտակ զգուարութիւններուն առջև ի՞նչ պէտք է ընել:

Մարգրիկ այսպիսի զգուարութիւններու երբ կը հանդիպին՝ գտնուք երկու կերպով լուծել կը քանան: Ոմանք այդ զգուարութիւններուն մի քիչ զմաղրելէ վերջ կը յուսահատին և իրենք գիրենք մոլութիւններու կը յանձնեն, ապա մոլութենէ մոլութիւն տուտելով բարոյական մեծ անկում մը կ'ունենան: Ասկա լուծում մը չէ, այլ ձախողութիւն մը և պարտութիւն մը: Ընդհանրապէս կեանքը առանց խեղալի ապրող անհաւատ մարդիկ այս տեսակ ձախողութիւններու կը մասնուին:

Իսկ Պօղոս առաքեալի պէս հաւատքի ախոյեաններ յուսահատութեան չեն հաւատար, կը պատերազմին կեանքի թարրի պատերազմը: Մինչև իրենց արեան վերջին կաթիլը և որով կը պահեն իրենց հաւատքը մինչև վերջը: Ապա իրաւունք կ'ունենան ըսելու. «Իսկա պատերազմը պատերազմեցայ, ընթացքը կատարեցի, հաւատքը պահեցի: Այսուհետև ինձի համար կայ ու կը մնայ արդարութեան պատկը, զոր Տէրը՝ արդար պատուարը, պիտի հատուցանէ այն օրը, ու ոչ թէ միայն ինձի, հապա այն աւանուն ալ՝ որ անոր յայտնուիլը սիրեցին» (Բ. Տիմ. Դ. 7-8):

Արքայան Մատեանը կ'ըսէ. «Արդար հաւասքով կ'ապրի» (Հոովմ. Ա. 17): Թրիստոնեայ կոչուիլ և առանց հաւատքի ապրիլ՝ քրիստոնէութեան համար մեծ անարդանք մըն է: Պէտք է հաւատքով ապրինք և մեր նախահարցիւն լոյս հաւատքէն չհեղինք. մեր առջևը ցցուած լիոնակուտակ զգուարութիւնները կրնան իրենց տեսակ զգուարութիւնները կրնան իրենց տեսակ զգուարութիւնները ամբողջովին չլուծուին իսկ, մեր երկնաւոր Հայրը մեզի ոյժ կուտայ գտնուք յաղթահարելու և անոնց վրայէն քաշելու:

Յիսուս ըսաւ. «Մտերնիլ չխոսիլի. Աստուծոյ հաւաստեմք, ինձի ալ հաւաստեմք» (Յովհ. ԺԴ. 1): Պահենք մեր նախահարցիւն քրիստոնէական այդ լոյս հաւատքը:

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

Ֆրէզնո, Գալիֆ.